STILTE EN INKEER

vijftien nagelaten gedichten van Paul van Ostaijen

Alle Pieron

Ooteboe unltd
Leeuwarden 2021

stilte en inkeer

INLEIDING

DE GEDICHTEN

Licht en stilte
- avondgeluiden
- landschap
- avond-winter-straten
- winter

Onderweg
- herfstlandschap
- geologie
- het dorp

Landleven
- polderlandse arkadia

Dromerige mijmeringen
- jong landschap
- mythos
- land-mei
- onbewuste avond
- gedicht

Poëtica
- stilleven
- melopee

CONCLUSIE

INLEIDING

[1]

In dit essay wordt een reeks mijmerende en beschouwende gedichten geanalyseerd uit Paul van Ostaijens *Nagelaten Gedichten*.[a] De keuze[b] is specifiek gericht op een aantal intieme, vaak dromerige teksten dat zich afspeelt rond het huiselijke en landelijke leven, dit -in de afdeling *Onderweg*- afgewisseld met een drietal gedichten dat je meeneemt op tochten voorbij de einder.[c]
In deze gedichten wordt het *hier en nu* vaak als in een droom -tijdloos en verstild- ondergaan. Er ontstaat een sfeer van vervreemding en inkeer.

[2]

Toch geven de gekozen gedichten in eerste instantie een beschrijving van de alledaagse werkelijkheid in gewone taal. Een aanpak die de dichter des te meer de kans geeft om de kracht van de taal te onderzoeken.
Hij werkt daarbij vanuit de intenties van het vrije vers: de nadruk ligt op talige strubbelingen, dit o.m. door het gebruik van eigenzinnige woorden[d] en woordcombinaties,[e] gekoppeld aan een afwijzing van metrische constructies.
Soms loopt dit uit op een soort verheven gebrabbel (*Land - mei*) of juist op een

---

[a] Erik Spinoy, Paul van Ostaijen/*Nagelaten gedichten*, LLW, 1990.

[b] Van de 73 nagelaten gedichten worden er hier vijftien geanalyseerd.

[c] Dit betekent dat bekende gedichten als *Polonaise*, *Boere-charleston*, *Marc groet 's morgens de dingen, Hulde aan Singer en Berceuse presque nègre* niet worden behandeld. Ze hebben een andere insteek.

[d] Een aantal voorbeelden: maanfonteinen, maanbomen, kristalwegen, steenkantscherp, kluisduisternis, duizellicht, maanstraalstraten, schaduwmythos, winkel-kaats-klaarte, chemies-industriëel, donkerdiepstraat, zongeplengde, meekraplakken, zwijneweider, tijdgetaand, bloesemvracht, ogekim, einderboog, nachtwand, zielezeil, dinggesloten, hoogriet, laagwei.

[e] Als voorbeelden:
- *Een vleermuis aan de nacht hangt niet uw adem aan een vreemde adem (Het dorp).*
- *En in het water van zijn ogen stuwt het worden van een zang (Polderlandse Arkadia).*
- *Laat slaat meikever vensterruit wordend mij in rust (Land - mei).*

uiterst complex spel met woorden en hun betekenis (*Stilleven)*,[a] maar steeds in ieder gedicht een specifieke, verbeeldingsvolle benadering van de werkelijkheid.[b] Dit zonder dat de werkelijkheid zichzelf transcendeert of in mystieke vaagheid ten onder gaat.[c] Toch, fascinerend is deze dichterlijke wereld maar al te vaak.

[3]

Tenslotte, er wordt in de traditionele literaire kritiek bij de exegese en de interpretatie vaak uitgebreid ingegaan op de biografie van de auteur Van Ostaijen en op diens literair-kritische visie. Toch ligt het in de lijn van juist diens gedachtengoed om alle nadruk te leggen op de gedichten zelf. Deze zienswijze wordt specifiek duidelijk uit het gedicht *Melopee.*

.

[a] Een gedicht waarin bovendien het creatieve, dichterlijke proces wordt geanalyseerd. Om die reden staat het dan ook in de afdeling *poëtica.*

[b] Nijhoff spreekt van hun *binnenlicht*:

> Er zijn tal van zulke prachtige evocaties in deze nagelaten gedichten, raadselachtig uit het onzienlijke plotseling zeer nabij verschijnend, in de wonderlijkheid van hun werkelijke gestalte; raadselachtig van een binnelicht dat de verschijningen doortrilt.

[c] Vaak wordt verwezen naar het gedicht *Facture Baroque.* Hierin varen mensen uit in een boot waarvan in de zeilen de wind *een waan*, een oude waan speelt. Maar toch, in hetzelfde gedicht kunnen mensen ten diepste worden geprikkeld vanuit gene zijde.
Het is aan de dichter om dit te duiden: of deze kennis komt uit ons onbewuste (‘de bodem van onze ziel’) of van gene zijde blijft open. Het innerlijke (‘mystieke’) schouwen en de dichterlijke inspiratie schuren tegen elkaar aan. Maar dat is een klassiek gegeven.
Aan de andere kant blijkt uit de slotregels van het gedicht dat de laatste versie nadruk krijgt: ‘soms dringt de drang de droom tot een gestalte en wordt het lichaam droom.’ Bepaald geen mystieke wijze van benaderen.
Zie verder: Leo van der Sterren*, Facture Baroque en het oerheimwee* (2007).

DE GEDICHTEN

Licht en stilte

AVONDGELUIDEN

Er moeten witte hoeven achter de zoom staan
van de blauwe velden langs de maan[a]
's avonds hoort gij aan de verre steenwegen
paardehoeven
dan hoort gij alles stille waan
van verre maanfonteinen zijpelt plots water[b]
- gij hoort plots het zijpelen
van avondlik water -[c]
de paarden drinken haastig
en hinniken
dan hoort men weer hun draven stalwaarts

[1]

Vroeg in de avond, de maan licht op in een nog blauwe hemel.[d] Je hoort ver weg de hoeven van paarden. Er zullen dus vast witte boerderijen achter de bosrand staan. En dan hoor je ineens in de verte het druppen van water. De paarden drinken snel, hinniken en draven weer terug naar hun stal.[e]

---

[a] Suggestief: de maan, open, vlakke velden, een nog blauwe hemel met flarden wolken eromheen.

[b] Het tweemaal *ver* benadrukt het *achter de zoom*: een hele afstand dus.

[c] Het zijpelen van de fontein in de verte was al lang te horen, maar dringt nu pas tot de dichter door.

[d] *Blauw* verwijst naar de grenzeloosheid van bv oceanen en lucht, beide zijn in die zin een verwijzing naar het oneindige, naar 'onbegrensde dimensies'. In samenhang hiermee is ze ook indirect een teken van een onbepaald, diep verlangen dat mensen beheerst. Blauw is een fascinerende kleur.
Maar blauw is ook een bedrieglijk: juist water en lucht zijn in feite doorzichtig en helder (Eva Heller, *Kleur,* 1980, blz. 22-25).

[e] Een wending van de ik-verteller (die zichzelf toespreekt) naar een objectieve vertelinstantie: het snelle drinken is geen observatie van de dichter-verteller. De overgang van *gij* naar *men* bevestigt deze wending.

[2]

Alles stille waan: geluiden alom, van paardenhoeven, van water uit fonteinen en van het gehinnik van de paarden. Maar toch, het zijn juist deze verre geluiden die de stilte van de avond versterken.

[3]

De sfeer die er deze avond heerst is niet in woorden uit te drukken en toch roept het gedicht die sfeer juist op.[a]

[4]

De vele lange klanken geven samen met de overwegende a-klank het gedicht een zekere loomheid, die past bij de avondlijke sfeer.

Er moeten witte hoeven achter de zoom staan
van de blauwe velden langs de maan
's avonds hoort gij aan de verre steenwegen
paardehoeven
dan hoort gij alles stille waan
van verre maanfonteinen zijpelt plots water

Bovendien vertragen *paardehoeven* en *maanfonteinen* door hun lengte de lezing van het gedicht.
Dit proces wordt ondersteund door de tussenvoeging

- gij hoort plots het zijpelen
van avondlik water -

Daarentegen versterkt het *hinniken* door zijn korte klinkers de versnelling van het draven van de paarden:

de paarden drinken haastig
en hinniken
dan hoort men weer hun draven stalwaarts

LANDSCHAP

Kristalwegen schept de volle maan

---

[a] Dit wel zonder dat je kunt stellen dat de sfeer *unheimlich* is. Er schemert bv niets door van *peilloze diepten en donkerte*. Integendeel.

stilte en inkeer

in vorstnacht
In donkerte drijven straten wiggen van harde klaarten
hoeken scheiden steenkantscherp
kluisduisternis van duizellicht
Maanbomen vergaren en dragen
schaduwmythos
Begerend alle klaarte
verlangend alle maanstraalstraten
is de vijver
glad en eenzaam
heldere drager van het veelvoudig éne
van het éne veelvoudige
licht

[1]

Het licht van de volle maan geeft in het donker de bevroren wegen een glazige glans.
De straten op hun beurt markeren doorschijnend en geslepen (‘steenkantscherp’) hun omgeving, trekken hun grenzen en sluiten het licht als een kostbare schat in zich op (‘kluisduisternis van duizellicht’).[a]

[2]

De bomen op hun beurt doen dienst als verzamelaars en dragers van het verhaal (‘mythos’)[b] dat de schaduwen doen.

[3]

[a] Kluis: bergplaats van kostbaarheden.

[b] *Mythos* hier genomen in de positieve betekenis van verhaal, dus niet van ‘verdichtsel’, ‘praatje zonder grond’, ‘kletspraat’. De sprong naar *mythe* is te groot.

stilte en inkeer

Dan in het park[a] de bevroren vijver, lichtend in het donker, ervan dromend al de stralen van de maan (de 'maanstraalstraten') in zich op te nemen. De vijver drager van het licht als een allesomvattende twee-eenheid: de *eenheid* van het gladde vlak van de vijver en van de *vele* stralen die door de bomen heen erop worden weerkaatst. Een betoverend beeld.[b]

[4]

Er is geen beweging, geen enkele activiteit te bespeuren. Dit is bij lezing terug te vinden in het gebruik van vertragende woorden als *kristalwegen, steenkant-scherp, kluisduisternis, duizellicht, maanbomen, schaduwmythos* en *maanstraal-straten.*

AVOND WINTER STRATEN

---

[a] Het park als plek van natuurlijke rust en stilte.

[b] Licht *als heldere drager van het veelvoudig éne, van het éne veelvoudige licht* kan zomaar een omschrijving zijn van de goddelijke drie-eenheid uit de christelijke theologie. Dit gekoppeld aan Joh. 1: *'Het Woord was het leven en het leven was het licht van de mensen. En het licht schijnt in de duisternis.'*

.

stilte en inkeer

Witte blinde autoögen
zij schuift stom
de straat als zij is wit en blind
en zij is ver
Haar vele verre lichten verscherpen *sneeuw*
de sneeuw verscherpt haar vele verre lichten
eenzaam en enkelvoudig ding
van heugenis gescheiden zijn banken
banken in sneeuw
Doorzicht der allee
schild scherp wit waarop het zwart hard staat
voor wielrijders verboden weg
een rode lucifer ligt[a]
hel een vlam tot d'éne sneeuw
Schitteren chemies-industriëel[b] violet en groen
in de winkel-kaats-klaarte

[1]

Een witte auto[c] -op zich een desolaat en simpel ding- rijdt met witte koplampen aan ‘s avonds zonder veel geluid (‘stom’) een witte straat in, een straat, die aanvankelijk niet de aandacht oproept, zij ligt er onopgemerkt (‘blind’) bij.
Maar dat verandert door de lichten van de auto. Deze schijnen ver en maken het zicht helderder. Je ziet het nu duidelijk: er ligt *sneeuw* (de straat is niet alleen maar opgevroren). Omgekeerd weerkaatst de sneeuw op veel plaatsen het licht van de auto.

[2]

[a] Bij een voordracht kun je geen onderscheid horen tussen *lig*t en *licht.*

[b] Misschien het beste te omschrijven als *kunstmatig, onnatuurlijk.* De kleuren vallen uit de toon binnen de beschrijving die eraan vooraf gaat.

[c] Zijn de koplampen wit, dan is ook de auto in zijn geheel wit. Maar het is ook mogelijk dat *wit* slaat op het heldere licht van de koplampen, weerkaatst in de sneeuw.

stilte en inkeer

Dan even een doorzicht in een allee, je ziet het harde zwart[a] op het heldere wit van een verkeersbord, een rode lucifer als een vlam in de sneeuw[b] en een winkel met zijn grote ruiten waarvan in de etalage (‘een winkel-kaats-klaarte’) de dingen als de omhulsels van bonbons in hun violet-groene, glinsterende omhulsel blinken. Een stille wereld, waarin banken opgaan in het wit van de nacht, tijdloos, los van alle herinneringen aan wat zich rond ze heeft afgespeeld.

[3]

Geen sterren en maan, maar auto’s, banken, harde kleuren, lantaarns, fietsers en een verlichte etalage, dit alles omgeven door de allesoverheersende (‘d’ene’) verblindende witheid van de sneeuw.
De pure romantiek van een kleurig oplichtende weg ’s winters in een moderne stad. Dit in alle stilte gezien vanuit/door de blinde ogen van een auto die stilletjes het gedicht binnenglijdt.

[4]

De stijl is gebroken en brokkelig, ze weerspiegelt de vele facetten die deze winteravond worden opgeslokt in één allesomvattende, scherp getekende witheid.

WINTER

---

[a] Het *hard* kan ook slaan op het verbod zelf: waarom zou je over deze allee niet mogen fietsen?!

[b] De *rode heidelucifer* is een staafvormige korstmos, die onder meer voorkomt in lichte bossen (Wikipedia). Zij overleeft zelfs een zware vorst.

De *rode lucifer* hierboven afgebeeld in zijn dubbele betekenis.

stilte en inkeer

De witte weg zucht

- De weg kreunt onder de last van een pak sneeuw.

---

venster een stil leven
met de twee geraniën
achter de ruit

- Dan zie je een venster met twee geraniums die achter het glas een stil leven leiden.

---

waar ook leggen tans
mijn ogen
op de bloemen
die zij schiepen
dauw

- Een door de dichter gecreëerd stilleven, waarvan hij in gedachten de bloemen van een laagje condens voorziet.

- Het is ook mogelijk dat de dichter een bevroren ruit ziet, waarin hij met tranen in de ogen twee geraniums projecteert.

Onderweg

HERFSTLANDSCHAP

In de mist is trage een os met een ossewagen
stappend naast de mist nooit mist zijn maat
de os van de ossewagen
Uit de mist in de mist met de hortende wagen
dut de wagenvoerder zich niet vast
in een spoorloze slaap

Achter aan de wagen drijft lantaarnlicht
een geringe wig van klaarte in de donkerdiepstraat

[1]

In de mist trekt langzaam en aarzelend een os zijn allesbehalve soepel rijdende wagen en probeert daarbij de mist te mijden, mist is nu eenmaal zijn vriendje niet.[a] De voerman dommelt niet weg en voorkomt dat hij al slapend het spoor bijster zou raken.

[2]

Een lamp achter de wagen splitst de duisternis (‘de donkerdiepstraat’) zwakjes open en geeft de scene iets mysterieus’ en dromerigs.

[3]

Het vijfvoudige *mist* en het viervoudige *wagen* zijn wat teveel en doen het gedicht geen goed, maar de laatste twee regels zou je niet graag willen missen.

GEOLOGIE

[a] Kan ook worden gelezen als *nooit mist hij zijn maat, de os van de ossewagen.* Een biografische opmerking terzijde, die trouwens nergens op slaat.

stilte en inkeer

De titel

- Binnen de geologie doet men onderzoek naar de structuur en het ontstaan van de aarde aan de hand van de bestudering van fossielen en gesteenten.[a] Het begrip gaat dus niet op voor het gedicht, de titel doet dan ook vreemd aan en is niet uit te leggen.

- In de *geologische oceanografie* onderzoekt men als onderdeel van de geologie de aard van zeebodems en aardplaten. Een omschrijving waarvan je direct begrijpt dat ze ook al niet op het gedicht van toepassing kan zijn. Aan de andere kant zou dit niet gelden voor de titel *oceanografie*, maar dan alleen wanneer deze op een specifieke wijze wordt gebruikt.

Inleiding op het gedicht

Een eiland in de oceaan omringd door diepe blauwe zeeën. Een zeeman laat zijn loden visje naar beneden zakken de diepte in. Het visje daalt af op zoek naar zeewier en koraalrif. Een vriendelijke en mooie doelstelling. Maar of het zijn doel zal bereiken, blijft een vraag.
In ieder geval denkt een commentator er heel anders over: het visje is niets anders dan een roofdier op zoek naar zijn prooi. En hij heeft geen ongelijk.

Het gedicht

---

[a] Dit kan gepaard gaan met onderaardse tochten.

stilte en inkeer

Diepe zeeën omringen het eiland
diepe blauwe zeeën omringen het eiland — *een eerste oriëntatie: het eiland*

---

gij weet niet
of het eiland van de sterren is daarboven
gij weet niet
of het eiland aan de aardas is — *intermezzo: een korte monologue intérieur van de verteller.*

- Uit de slotregels zal blijken dat de ik-verteller ('gij') de tocht van het lood niet zelf heeft zien gebeuren. Hij heeft het verhaal van horen zeggen. Daarom kan hij vragen hoe het nu precies zit met dat eiland. Ligt het in de hoogte (in de hemel) of in een denkbeeldige diepte (aan de aardas)?
Daarmee wordt het duidelijk dat het verhaal in een droomachtige/ sprookjesachtige sfeer zal liggen.

- Wel staat het vast dat het om een eiland van de sterren gaat. 'Ster' dan in een dubbele betekenis: hemelse sterren en zeesterren. [a; b]

---

diepe zeeën — *het verhaal gaat na oriëntatie en*

---

[a] Zeesterren leven op de bodem van de oceaan.

[b] Op de achtergrond speelt zeker mee dat sterren in de hemel worden weerspiegeld in het water. Toch heeft deze insteek geen invloed op de gang van zaken in het gedicht en de uitleg ervan.

stilte en inkeer

diepe blauwe zeeën — *intermezzo verder*.

[gij ziet]

dat het lood zinkt[a]
dat het lood zoekt — *Het lood wordt gepersonifieerd.*
dat het zinkend zoekt
en zinkt zoekend

---

zoekend zijn eigen zoeken — *verinnerlijking. Wat is het doel van al dit zoeken?*

---

en al maar door
zinkt
en al maar door
zoekt
diepe zeeën
blauwe zeeën
diepe blauwe zeeën
diepblauwe zeeën
zinken — *de tocht naar beneden gaat verder*

---

zoeken — *in het water*

---

[a] *Zinkend vissen* betekent dat de pen zo is uitgelood dat deze langzaam zinkt.

In de tekst is het visje/het lood niet ingekleurd.

stilte en inkeer

naar de omgekeerde sterren

naar bv de blauwe ster en het sterrenkruid[a]

---

tweemaal blauw[b]
en tweemaal bodemloos

hemel en zee beide blauw en eindeloos diep. Een tussenvoegsel dat de oeverloosheid van het zoeken onderstreept.

Wanneer vindt het blauwe lood[c]
en de blauwe zee[d]

---

[a] De blauwe ster en het sterrenkruid:

[b] *Blauw* is (ook) de kleur van de oneindigheid.

[c] Lood is grijs, maar krijgt blijkbaar in de blauwe zee een blauwachtige glans.

[d] De bedoeling zal zijn: wanneer vindt het lood in de zee uiteindelijk de wier en het rif? Of: wanneer vindt het lood -geholpen door de blauwe zee- wier en rif?

stilte en inkeer

de groene wier[a]
en de koraalrif[b]

wier en rif als uiteindelijke bestemming van de zoektocht.[c]

…
…[d]

Moest dit zinken langs uw ogen zijgen
gij kende niet een groter leegheid

- Gelukkig hoeft de dichter de val van het lood niet zelf in werkelijkheid mee te maken, want dan zou hij pas echt beseffen dat een grotere leegheid niet mogelijk is.

- Trouwens het begrip leegheid geeft de laatste regel een pseudo-wijsgerige diepte, die eerder past bij de glosse. De zoektocht eindigt dan met de vraag of wier en rif ooit kunnen worden gevonden.

---

[a] Zeewier:

[b] Een koraalrif:

[c] Dat is heel iets anders dan het zoeken naar de prooi, zoals in de glosse wordt gesteld.

[d] Een glosse die binnen de tekst terecht is gekomen.

De glosse

Een dier dat door het leven jaagt naar een gedachte vrede
- een wanen in duizend duizendjarige sellen -[a]
gelijk een dier dat jaagt en aan zijn blinde vingers vindt
alleen het herhalen van het gedane doen
gelijk een dier zo
zo zinkt het lood
des zeemans

- Een glosse die buiten de tekst valt en een darwinistische interpretatie geeft van de tocht van het lood. De uitleg valt geheel uit de toon en kan niet serieus worden genomen.

- De glosse zelf: het zoekende lood wordt vergeleken met een dier dat levenslang op jacht is[b] naar een onhaalbare vrede. Vrede: een begoocheling die ligt opgesloten in een miljoenen jarenlange evolutie.

- Het lood jaagt als een dier dat in den blinde voortdurend alleen dat doet wat het al voortdurend heeft gedaan.

- De glosse is inhoudelijk bedoeld als het draaipunt in het gedicht: het doel zal niet worden bereikt en als dat toch was gelukt, zou er alleen maar een diepe leegheid blijken te zijn.

-De glosse wil terzijde ook nog duidelijk maken dat het uiteindelijk om een zeeman gaat die blijkbaar op een eiland aan het vissen is.

---

[a] Sel = cel.

[b] Gezien de afbeelding van het loden visje hierboven is daar iets voor te zeggen

Conclusie

-Een lood dat zinkend zoekt (naar zijn eigen zoeken). De tocht naar de diepte wordt tekstueel zichtbaar gemaakt: het dieper en dieper naar beneden.

-Het gedicht doet grootser aan dan het lijkt, zelfs als de glosse achterwege wordt gelaten. Ook dan is het geen weergave van een mystieke of spirituele tocht de diepste diepten in.

-Buiten de glosse om zou je het gedicht in ruimere zin een zuiver vers kunnen noemen.

HET DORP

Een vleermuis aan de nacht[a]
hangt niet uw adem aan een vreemde adem[b]
zo gij dit beseft het dorp
en de mensen nacht'lik huis aan huis
één licht - wellicht bij de pastoor -
en langs uw weg een late koe

-De verteller staat -terug van een korte reis- op enige afstand naar zijn dorp te kijken. De mensen liggen al te slapen, het is donker met uitzondering van dat ene verlichte raam.[c]

- Op dat moment ziet hij een vleermuis, nachtdier bij uitstek, maar deze kan hem er niet toe verleiden om zich los te maken en weer de vreemde in te trekken, dit omdat het tot hem doordringt wat het dorp in zijn nachtelijke vrede voor hem betekent. Zoals die verdwaalde, nachtelijke koe.

- De vleermuis is hier een teken van de nacht als een uitdagende wereld, vol gevaar.

In de wig van weg en stroom
is van de leegte zo het dorp
alsof't een boot was die maar voor korte tijd
op anker ligt [d]

---

[a] *Aan*: *aan het, bezig zijn met.* Een vleermuis actief in de nacht.

[b] *Adem* hier *animo, gedrevenheid.*

[c] Er bestaat verwantschap met het Duitse *Heimat,* dat de vaak emotionele betrokkenheid van mensen tot hun dorp aangeeft.

[d] Het is mogelijk dat de verteller indirect verwijst naar het schip waarop hij heeft gevaren.

stilte en inkeer

- Sta je tussen weg en rivier dan zie je het dorp er bijliggen alsof het als een schip eventjes terloops de ruimte vult.

Om het staketsel[a] kletst[b]
het donkere water
gemeten[c]
en vreemder dan een moorden zonder gil

-Het beeld verschuift, het dorp wordt als een haven beschermd door de palen om haar heen. Het water klotst ertegenaan, het nachtelijke water dat op deze manier in haar beweging wordt beperkt en waarvan het geluid op een bijzondere, geheimzinnige manier wordt onderdrukt. Angstaanjagend.

Gij weet dat er geen gelaat is
waar gij binnen kunt
als in uw huis.

---

[a] Staketsel:

[b] *Kletst*: naast *klotst* ook *wartaal spreken*.

[c] Blijkbaar: *binnen een beperkte ruimte*. Of slaat het *gemeten* op het staketsel van palen dat het water in zijn kracht beperkt?

stilte en inkeer

De verteller wist het dan ook allang. Onderlinge openheid kun je alleen verwachten in een vertrouwde omgeving.[a]

---

[a] Kan ook negatief worden geïnterpreteerd in de zin: je weet dat er geen mens is die je echt kunt leren kennen en vertrouwen zoals jij jezelf. De ander blijft altijd ontoegankelijk.
Maar deze interpretatie past niet binnen de strekking van het gedicht dat het dorp en zijn geborgenheid centraal stelt. Interpretaties in deze richting ontkennen het onderwerp: een avonturier of zwerver op weg terug naar zijn oude vertrouwde thuis. Een oeroud literair thema:

De Moeder

Hij sprak en zeide
In 't zaêl zich wendend:
Vaarwel, o moeder,
Nooit keer ik weer...

En door de lanen
Zag zij hem gaan en
Sprak geen vervloeking maar weende zeer.

Sprak geen vervloeking...
Doch, bijna blijde,
Beval de maagden:
Laat immermeer
De zetels staan en
De lampen aan en
De poort geopend, de slotbrug neer.

En toen, na jaren,
Melaats, een zwerver
Ter poorte klaagde:
Uw zóon keert weer...
Zag zij hem aan en
Vond gene tranen,
Voor zoveel vréugde geen tranen meer.

Geert Gossaert, *Experimenten* (1911)

stilte en inkeer

En gij stoot overal der dingen oppervlak
een spiegel van uw eenzaamheid
een teller van uw korte reis

- Toch overheerst een negatieve inslag. De oppervlakkigheid alom weerspiegelt de eenzaamheid van de dichter. Dat heeft de dichter op zijn reis wel ervaren.

Landleven

POLDERLANDSE ARKADIA[a]

Over het bij[b] vlekken[c] zongeplengde[d] dak
hangt de beuk zijn loof van dieper rood[e]
Raamkozijnen glimmen groen en vatten[f]
terracotta bloemepotten[g]
daarin geraniën groeien van het esmeralden blad[h]
met doffe kring[i]
naar meekraplakken bloemen[j]

---

[a] *Arcadia*: het pastorale landschap bij uitstek, het paradijs. In dit gedicht niet de traditionele, lieflijke omgeving van de *locus amoenus*, maar de alledaagse werkelijkheid van de laaglandse polder met haar eigen intimiteit.

[b] Het bijwoord *bij* heeft, ook niet in het Vlaams, de betekenis van *met* of *door.*

[c] *Bij vlekken*: gespikkelde. Via de zon door de bomen.

[d]. Hier heeft het de betekenis van (zon-) *overgoten*.

[e] Dieper rood dan de dakpannen van de boerderij.

[f] Omvatten, insluiten.

[g] Terracotta is poreus, ongeglazuurd aardewerk van roodbakkende klei.

[h] Esmeralda: smaragd met groene kleur (van het blad van de geraniums).

[i] De groene bladen van een (tuin-) geranium hebben vaak een wat verkleurd geelachtig-bruine rand.

[j] *Alizarine* of *alizarinerood* is een rood pigment uit de wortels van *meekrap* (*Rubia tinctorum*). In de schilderkunst wordt het pigment ook *kraplak* genoemd.

stilte en inkeer

-Een kleine hoeve -volop in kleur-[a] *met ernaast en eroverheen een beuk waar de zon door de bladeren heen het dak kleur geeft. In de kozijnen potten geraniums waarvan de bloemen uitgroeien in de richting van andere, rood getinte bloemen.*

-De rust wordt weerspiegeld via de traagheid van de vele lange woorden

---

Op de dijkweide weidt zijn zwijnen
een zwijneweider wijl[b] hij op een schelp gebrande aarde
okarino speelt[c]
De klanken wuiven licht zo wuiven ook de beukeblâren
alsof zij in hun wuiven roerloos waren

-Vanuit het huis naar buiten. Terwijl zijn kudde op een dijk voedsel zoekt, speelt een zwijnenhoeder op een ocarina. Samen met het wuiven van de bladeren verwaait de muziek en roept een sfeer op van verstilling.[d]

Wie met een luit in het hart door 't land gaat
en in het water van zijn ogen stuwt het worden van een zang[e]

---

[a] *Kleuren* in alle variatie en gradatie.

[b] De vele *ij's* en *ei's,* lijken op spielerei*,* aan de inhoud wordt niets toegevoegd. En erg mooi klink het ook al niet.
De hele strofe heeft trouwens een ironisch, romantisch trekje, met het afgezaagde rijm aan het einde: (aarde)/blaren/waren. Ook de volgende strofe doet trouwens wat hoogdravend aan. Vergelijk hiermee de zakelijke stijl van de eerste strofe.

[c] Een ocarina is een fluit, gebakken uit klei en heeft de vorm van een schelp. *Ocarino* is de schrijfwijze in het Engels. Deze versie van het woord zal zijn gekozen om de muzikale klank. Zeker als je het combineert met de ee-klank van het *speelt,* die in dit fragment ook alleen staat.

[d] Het zachte geluid van wind en fluit versterkt de stilte eerder dan dat het haar verstoort.

[e] Deze regel verdient grammaticaal/inhoudelijk bepaald geen schoonheidsprijs.

perst hij niet op zijn lippen uw-Amarillis-[a] schone naam,[b]

- Wie met een blij gestemd gemoed op reis is en wanneer tranen (van ontroering) hem dwingen te zingen, zal zonder twijfel je naam -zo mooi als die van Amaryllis- met aandrang uiten. De pastorale blijkt een liefdesgedicht te zijn.

- De herhaling van het wui in de voorafgaande strofe bevestigt het vloeiende van de regels in deze strofe en onderstreept het keerpunt in het gedicht. In de voorafgaande strofen werd het lezen juist sterk vertraagd door het gebruik van zwaar aangezette woorden als raam-kozijnen, terracotta, meekraplakken, zwijneweider en okarino.
In tegenstelling hiermee geeft 'Amaryllis' de strofe juist een lichtvoetig accent en bevestigt de ommekeer.

---

a

De Amaryllis behoort tot de familie van de narcissen en is vermaard om haar schoonheid. Het meisje wordt vernoemd naar een herderin uit de idyllen van de Helleense schrijver Theocritus en uit een pastorale van Vergilius. Bij de laatste draagt de dichter in het gedicht de herder Tityrus op om de wouden te leren de schoonheid van Amaryllis te laten weerklinken: *formosam resonare doces Amaryllida silvas.*

[b] Geen vraagteken, de vraag is retorisch.

Dromerige mijmeringen

JONG LANDSCHAP

Zo staan beiden bijna roerloos in de weide[a]
het meisje dat loodrecht aan een touw des hemels hangt
legt hare lange hand op de lange rechte lijn der geit
die aan haar dunne poten de aarde averechts draagt

- Een meisje en haar geit staan nagenoeg onbeweeglijk naast elkaar in een weide.
Het is alsof het meisje luchtigjes aan een hemelse draad hangt. De geit is haar tegenpool als draagster van de aarde maar dan op de kop gezien.
Een verstild, droomachtig, ja bijkans surrealistisch beeld, maar ook een beeld, waarvan de betovering zo kan worden verbroken.

- Er spreekt ook een zekere afstandelijkheid, gestrengheid en verstarring uit de beelden. Het meisje staat kaarsrecht overeind, de rug van de geit vormt één lange rechte lijn.[b] De draad als hoogtelijn.

---

[a] Een sterke entree. De weerslag van de titel.

[b] Ook het geruite short uit de volgende strofe is een geometrische figuur en doet in die zin denken aan de tegenpool van het surrealisme: De Stijl.

Het schilderij is van Theo van Doesburg.

stilte en inkeer

Tegen haar wit en zwart geruite schort[a]
houdt het meisje dat ik Ursula noem
- in 't spelevaren met mijn eenzaamheid -
een klaproos hoog[b]

---

[a] Shorts worden in die tijd alleen gedragen door jonge jongens. Voor meisjes was het dragen ervan onbespreekbaar. Het meisje moet (dus) wel heel jong zijn geweest. Met een verwijzing naar de titel. [Vanuit dit gezichtspunt wordt het niet duidelijk waarom de dichter spreekt van de lange hand van het meisje. Je zou *handje* verwachten. De suggestie is nu dat het meisje ouder is].

[b] Klaprozen:

Het gaat om geneeskrachtige, maar ook giftige (maan-)bloemen, bloemen bovendien met narcotische eigenschappen.

- Je kunt via het *o wilde papaver mijn* een verband leggen met een gedicht van Gezelle:

Plant
fontein
scheut die schiet
straal die spat
tempeest over alle diepten
storm over alle vlakten
wilde rozelaars waaien
stemmen van elzekoningen bloot
Diepste verte
verste diepte
bloemekelk die schokt in de kelk van bei' mijn palmen
en lief als de madelief
Als de klaproos rood
o wilde papaver mijn

Vgl Gino Bombeke, KU Leuven/Internet.

- Wit, zwart en rood, naast het groen van de weide bieden een kleurrijk, pastoraal beeld.

-In de tweede en derde regel wordt het duidelijk dat de dichter maar wat ronddobbert in een verbeeldingsvolle, droomachtige wereld waarin hij op ontspannen manier zijn eenzaamheid onder ogen wil zien. In deze wereld is hij dan ook de ik-verteller, wat ook blijkt uit het feit dat hij het meisje een naam geeft.[a]

-De papaver is het symbool van Morpheus, de god van de droom. Zij bevestigt de droomachtige sfeer die in het gedicht heerst.

--

Er zijn geen woorden die zo sierlijk zijn
als ringen in zeboehorens[b]
en tijdgetaand zoals een zeboehuid -
hun waarde bloot naar binnen schokken[c]
Zulke woorden las ik gaarne tot een garve
voor het meisje met de geit

---

[a] Bij de naam kan de dichter hebben gedacht aan de heilige en kuise, maar ook beeldschone Ursula van Keulen die uiteindelijk door Attila de Hun met een pijl werd doorboord.

[b] Van de zeboe zijn de horens van binnen hol (maar wel met een pit erin). Van zeboeringen worden sierraden gemaakt, zoals de onderstaande Toearegarmband.

Maar ja, de dichter heeft het over ringen *in* zeboehorens. En of die zo sierlijk zijn is maar de vraag.

[c] Lees: *Het zijn zulke woorden die zo hun waarde bloot naar binnen schokken.*

-De dichter verzamelt voor het meisje met veel plezier een bundel met sierlijke, maar ook verweerde, openhartige taal-creaties. Woorden mooi als de ringen in zeboehorens,[a] maar ook woorden die als een schok en onverhuld bij je binnen denderen. Nogal vervreemdend.
Kan alleen maar, gezien de plotselinge wending, in een droom plaats vinden.

Over de randen van mijn handen
tasten mijn handen
naar mijn andere handen
onophoudelik

-In zijn droomachtige toestand[b] is de dichter voortdurend op zoek naar zijn eigenlijke handen (in de werkelijkheid). Hij probeert aan de begoocheling te ontkomen.

[a] Woorden hebben een innerlijke, verborgen kracht.

[b] Alleen in een droom is het mogelijk om met je handen over de randen heen te zoeken naar dezelfde handen.

MYTHOS

[0]

- Een vrij vers, waarin een droom nauwkeurig wordt beschreven. Maar toch, hoewel de beelden duidelijk zijn, dringt de betekenis ervan niet tot de dichter-dromer door.

- De droom is gekoppeld aan wisselende verhalen (en beelden), daar wijst de titel *Mythos* op. *Mythos* ook hier opgevat als *verhaal*.[a]

---

[1]

> Op dezelfde tijd kwamen er vingers van een hand tevoorschijn. Deze schreven op de kalk van de wand van het koninklijk paleis: *menee, menee, tekeel, ufarsin* (Dan. 5).[b]

Een hoge hand steekt in de nacht

> *- De hand als teken van macht verheft zich in de nacht, een mysterieus, duister gebied, een gebied van slaap, droom en seksuele activiteit.*
> *De nacht een angstaanjagend gebeuren, waar dood en verderf heersen.*

---

[a] Vergelijk de positieve omschrijving van het begrip in *Landschap*. In die zin kun je stellen dat het verhaal over Daniël in het OT geen verdichtsel is, maar een oud verhaal.

[b] - *Menee*: God heeft uw koninkrijk geteld, en Hij heeft er een eind gemaakt
- *Tekeel*: U bent (in weegschalen) gewogen en te licht bevonden.
- *Peres*: Uw koninkrijk is verdeeld, het is aan de Meden en de Perzen gegeven.

en zij steekt vóór de nacht
omdat de nacht alleen is gene blauwheid
aan 't einde van mijn ogen droom

- Maar gelukkig, de hand maakt geen deel uit van de eigenlijke, nachtelijke ambiance. De nacht is blauw, sereen, koel, transparant en leeg. Hij verwijst naar de oneindigheid, waar de wereldse machten geen vat op hebben.[a]

- Het verhaal wordt teruggebracht tot een droom.

---

en vóór de blauwe nacht schuift één witte duif

-De witte duif is teken van eenvoud en reinheid en laat zich gemakkelijk inpassen in het serene beeld van de blauwe nacht.

---

zo een witte haas schuift voor uw ogen
over de straat neem u in acht

-Nu glijdt er voor de ogen van de dichter ook een witte haas langs. Deze is in tegenstelling tot de duif een complex dier, dat wordt geassocieerd met maan, sex en vruchtbaarheid, maar ook verwijst naar de magisch-spirituele kanten van het leven.[b]
Bovendien kan hij een oplichter, een Tijl Uilenspiegel zijn.[c] *Je weet niet waar je met hem aan toe bent. Daarom 'Neem u in acht.'*

---

[a] Iets later in het gedicht kom je verwijzingen tegen naar de sterrenbeelden *Haas* en *Weegschaal.*

[b] Vergelijk Alice die op een warme zomerdag het witte konijn volgt in zijn hol in de aarde. [Het konijn staat in de wereld van symbolen gelijk aan de haas].

[c] Denk aan *Br'er Rabbit,* een held die voortkomt uit de traditie van Afrikaanse slaven in Amerika.

hij draagt uw leven over
van d'ene schaal naar d'andere
en gij weet niet
wat dit beduidt

Een vervreemdend, droomachtig beeld dat teruggaat op het 'tekeel'. Blijkbaar gaat het om de twee schalen van een weegschaal, dit gekoppeld aan de vraag of deze op dit ogenblik in evenwicht. Je zou verwachten van wel en dat betekent dat het evenwicht verloren gaat en je door toedoen van de haas in een labiele toestand terecht komt. Maar wat die inhoudt, weet je niet, hoewel het 'tekeel' verontrustend is.

LAND MEI

Regen valt bloesemvracht
veelvuldig kaarst kastanjelaar
Mei
Mariamaand

rustas staan seringestruiken
ver ligt het vlondertje ding
het vlondertje is

Laat slaat meikever vensterruit
wordend
mij in rust
geringe beweging
kringetje
kring

Meikever legt zich
verre zoeven
rust

LAND MEI

[0]

Het gedicht bestaat voor een groot deel uit gedachtenflitsen, verwoord in een min of meer samenhangend gebrabbel, maar dan niet in dat van een kind,[a] *maar van een volwassene.*

[1]

Regen valt bloesemvracht
veelvuldig kaarst kastanjelaar
Mei

-De lenteregen, een overdaad aan bloesems en de kaarsen van de kastanje: het is volop mei.

---

[a] *Gebrabbel*: een fase in de taalverwerving waarin spraakklanken worden geoefend zonder dat ze nog tot betekenisvolle eenheden worden samengebracht (zie Wikipedia).

Mariamaand[a]

- Wijst op de feestelijke sfeer die er in het gedicht heerst.

---

rustas staan seringestruiken[b]

'Rustas' zal 'rustig' betekenen.[c] Wat overeenkomt met de betekenis die de sering in het dagelijkse leven krijgt: zo staat ze voor huiselijk geluk, nostalgie en onschuld.[d]

---

ver ligt het vlondertje
ding
Het vlondertje is

- De vlonder geeft een grens: je gaat een brug over of je stapt in een bootje. Maar ach, een vlonder is niets anders dan een dood ding, zeker als je haar vergelijkt met al het bloeiende leven om je heen. Bovendien, zoals iets later blijkt, je wilt je rust, zoals de seringstruiken hierboven.

---

[a] De maand mei is binnen de RK liturgie aan Maria gewijd. De naam *mei* stamt uit het latijn en is vernoemd naar de moedergodin Maia.

[b] Seringenstruik:

[c] Het Latijnse *rustas/roest* gaat niet op. Of juist wel?! Aan de andere kant is de kleur van het (prachtige) hout van de sering roestachtig.

[d] Een over het gehele internet gedeelde definitie.

stilte en inkeer

De eerste meikevers zijn al weer gesignaleerd. Nog even en je hoort ze in de schemering tegen de ramen vliegen. Pok, pok, pok. Als je een raam of deur even opendoet, kun je de vliegende brommertjes horen. Een magisch lentemoment.[a]

Laat slaat meikever vensterruit
wordend

- Laat op de avond vliegt een meikever tegen de vensterruit.

- Het 'wordend' kan als afsluiting worden gelezen van de vooraf-gaande regel: 'Laat vliegt een meikever zich te pletter tegen de ven-sterruit.'[b]
Of als het begin van de volgende regel: 'Ik kom tot rust.'

---

mij in rust[c]
geringe beweging
kringetje
kring

- Rust, je beweegt je praktisch niet, (maar) je blijft binnen je eigen kringetje ronddraaien.

- De kring verwijdt zich, de bewegingen worden nog trager.

---

[a] Uit *Nieuws van de boswachter*. Internet/Natuurmonumenten.

[b] Klopt niet, de meikever blijkt even later nog te leven.

[c] Het *mij* kan bij een voordracht niet worden onderscheiden van *mei.*

stilte en inkeer

Meikever legt zich
verre zoeven
rust

- De meikever vleit zich neer, ver nog even een zoevend geluid[a] *en dan komt (eindelijk) de rust.*

[a] Meikevers maken een zoemend en zoevend geluid.

ONBEWUSTE AVOND

Van 't lauwe kroes[a] doorgeurd ligt om de vijver loom de lucht
Op de vondel staat een late zwaan
Zo eenzaam is niet één van ons en roerloos
Niet één van ons laait zo hartstochtelik een vlam
zich toewaarts als dees' rode beuk
Van 't gipsen beeld dat tans in de schaduw staat
- alleen een gipsen garve gaart schuine scherven nog van ’t schaarse licht -[b]
valt een kleine rust maar op het jonge paar dat voorbij schuift
mij dinggesloten en vervreemd

- Een vrij vers.[c]

- De dichter loopt tegen de avond rond in een park. De sfeer is doezelig en kalm. Hij neemt enkel de dingen in zich op zonder er verder al te veel over na te denken: de geur rond de vijver, een zwaan, moederziel alleen
Vooral een rode berk trekt de aandacht: onwrikbaar, verstild, maar ook vol innerlijke gloed. Voor ons mensen is dat niet weggelegd.

- Dan een gipsen beeld dat het laatste zonlicht opvangt en haar serene onbewogenheid overdraagt op een paartje dat stilletjes voorbijkomt. Zelf voelt de dichter zich daarbij als een object dat is buitengesloten.

- Alom heerst er rust en stilte.

---

[a] Laag van plantjes op een sloot.

[b] Een typisch landelijke scene.

[c] In de eerste regels gedragen door de *l*, in een aantal tussenregels door de *ch/g* en met een verrassend -en tegendraads- rijm aan het slot.

stilte en inkeer

Zo nu de kiezel niet kraakte onder mijn treden
was ik zonder verleden
in de kom van deze stilte gegleden

- Als de dichter niet op een kiezel had getrapt en zo de stilte had verbroken, zou hij in deze stilte tijdloos zijn ondergedompeld, de avond was onbewust aan hem voorbijgegaan.

GEDICHT

Snijd van de struik de seringen
stel de bloemen in een aarden vaas

Zoals de aarden vaas draagt glad juweel van geworden kennis
van zijn kleien oorsprong de herinnering

sluit gij met het laatste doen van uw handen uw verlangen
in de vereniging van de bloem met de aarden vaas

- Je snijdt seringen en zet ze in een aarden vaas.

- De vaas -op zich al een juweel- herinnert je eraan hoe ze uit klei is gebakken.

- Neem je de vaas met de bloemen in handen, dan gaat je verlangen op in de symbiose van bloemen en vaas. Je krijgt innerlijke rust.

Poëtica

STILLEVEN

Van de fles met helder water tot de hals gevuld
valt een éendre heldere schaduw[a]
op het helder bord[b]
dat op de witte tafel weegt[c]

Een spel van licht, schaduw en witheid. Als een Hollands stilleven.

Zo schuift over uw ogekim[d]
- een zeil aan d'einderboog -
uw ziel naar een gewaand daarbuiten.
en schept zij de geschapen dingen
naar eigenwijze wijze

- Een gecompliceerd beeld. Als een heldere schaduw glijdt de ziel[e] voor de ogen van de dichter naar een denkbeeldige plaats daarbuiten. De ziel als een zeil aan de kim.

- De dichter weet dat het beeld een illusie inhoudt, er is daarbuiten geen werkelijkheid.

---

[a] Zonder het *éendre* laat de zin zich zonder moeite lezen. Maar nu moet je wel aannemen dat licht van buiten een weerkaatsing/glinstering ('schaduw') in de fles zelf laat zien.

[b] *Helder*: zuiver als glas, doorzichtig, glanzend. Het bord op tafel is dus doorzichtig (en weerkaatst op de witte tafel).

[c] *Weegt: beweegt,* of via het Vlaams: *(schommelen), fluctueert/glinstert.*

[d] 'Voor uw ogen aan de einder'.

[e] Ziel als het binnenste, het innerlijk, dus in psychologische, niet in een religieus-spirituele betekenis.

- Daarom: de ziel (van de dichter) kan alleen de werkelijkheid ('de geschapen dingen') op eigenzinnige (= creatieve) wijze vorm geven.[a]

En mee over uw ogekim glijdt een mildheid
met uw kennen mee
als fijne mikapoeder[b] die met een blijde schittering
de plaats der vraag bevult[c]

- De dichter begrijpt zijn beperkingen -de horizon blijft een horizon- maar tegelijkertijd glijdt er bij zijn vergeefse tocht een zachtheid mee als een glimmer die vol glans de plaats bevrucht, waar zijn vraag - naar het dichterschap- opkomt. De dichter zal weten wat zijn dichterschap inhoudt en wat de grenzen ervan zijn.

Zie door het heldere glas
het heldere glas
en door dees' held're dubbele wand
de heldere ruit
op deze blauwe nacht

Door het glas van de fles heen kun je het heldere glas van het bord op tafel zien. En door beide heen de weerspiegeling van het venster naar buiten, de donkere nacht in. De blauwe nacht als wand. Een subliem moment.

---

[a] Het gaat om een actieve, dichterlijke instelling, niet om het ondergaan van gene wereld. Allen die het vers wel in spirituele zin willen interpreteren, zien het *gewaande* van het daarbuiten over het hoofd.

[b] Mica zorgt voor verschillende glittereffecten, glansniveaus en kleuren (Wikipedia).

[c] *Bevullen: bezwangeren, bevruchten.*

in deze heldere ruit
die aan de nachtwand dun maar aanleunt[a]
zie het heldere[b] glas[c]

Een belangrijke aanvulling op de voorgaande regels. De ruit is niet alleen een weerspiegeling van de nacht, ze is ook de ijle afbakening ervan. Uiteindelijk stuit de dichter op een -denkbeeldige en uiterste- grens. Of het *buiten,* wat erachter in het duister ligt, alleen maar denkbeeldig ('gewaand') is, kun je niet weten.

---

en hoe uw oog een zielezeil[d]
op veel einders telkens schuift
als op een touwestel vlak en eenvoudig [e]

- Alleen door in eenvoud en met inzicht de grenzen af te tasten, kan de dichter zijn werk doen.

---

[a] 'Dun maar aanleunt': *dun, maar toch aanleunt.* De dichter geeft aan dat de grens tussen werkelijkheid en het denkbeeldige vaag en onbepaalbaar is. Tussen beide zijn er alleen maar vage trekken van overeenkomst te ontdekken.
[*Aanleunen* kan in het Vlaams *ook grenzen aan, overeenkomstige trekken bezitten met* betekenen. Dus een vaag werkwoord, waar je alle kanten mee op kunt.]

[b] Het achtmaal *helder doet* wel erg overdadig aan.

[c] Een omzetting maakt duidelijk dat het *zie* het uitgangspunt is voor de laatste zes regels van de strofe: *Zie in deze heldere ruit [...] het heldere glas [...] en zie hoe uw oog ...*

[d] Het oog als een zeil dat de dichter meeneemt de verte in.

[e] Weeftoestel als *touwestel.*

- De ziel glijdt langs veel denkbeeldige,[a] maar ook vlakke en eenvoudige lijnen, zoals handen langs een weeftoestel. Zo werkt de modernistische dichter.

- Samengevat geeft de tekst zelf de volgende zienswijze op het (moderne) dichterschap:

Zo schuift over uw ogekim
uw ziel naar een gewaand daarbuiten

en schept zij de geschapen dingen
naar eigenwijze wijze

en [zie] hoe uw oog een zielezeil
op veel einders telkens schuift
als op een touwestel vlak en eenvoudig

[a] *Einder*: niet alleen *horizon*, maar ook *denkbeeldige lijn.*

MELOPEE

Voor Gaston Burssens

Onder de maan schuift de lange rivier
Over de lange rivier schuift moede de maan
Onder de maan op de lange rivier schuift de kano naar zee
Langs het hoogriet
langs de laagwei[a]
schuift de kano naar zee
schuift met de schuivende maan de kano naar zee
Zo zijn ze gezellen naar zee de kano de maan en de man
Waarom schuiven de maan en de man getweeën gedwee naar de zee

[0]

Bij een eerste lezen zou je het gedicht *Melopee* kunnen onderbrengen in de afdeling *Onderweg.* Maar een nadere analyse toont aan dat het gedicht een metakarakter heeft, het biedt een voorbeeld van zuivere poëzie.
Zuiver heet poëzie als zij in eerste instantie afziet van de inhoud. Ze haalt haar kracht uit een creatief gebruik van klank, ritme en structuur. De betekenis van woorden en zinnen is suggestief en associatief van aard.[b]
Iets anders geformuleerd, en dat in samenhang met dit gedicht: je hebt een inval en laat dan de woorden spelen in een harmonische samenhang, zoals de klanken/ tonen in een muzikale impressie (‘Melopee’).[c] Met op de achtergrond misschien een vage, onderbewuste lading, zoals -in dit gedicht- bij *moede* en *gedwee.*

---

[a] *Hoogriet* en *laagwei:* neologismen of germanismen. Beide begrippen schilderen -naast het *onder, op* en *over-* de omgeving waar de tocht zich afspeelt. Met een perfect beeld als resultaat.

[b] Ten Brug en Pieron 2021.

[c] *Melopee*: een lied op muziek gezet, een ritmisch gezang, een melodie. *Melodie* kun je op haar beurt omschrijven als een gestructureerde opeenvolging van muzikale klanken die prettig is om aan te horen. In de woorden van Louis Couperus:

[2]

Het gaat in het gedicht bij het avondlijk kanoën over de rivier niet om een dagtochtje, dat je ontspannen ondergaat of om een zware training, waar je je met enthousiasme aan wijdt. Nee, er heersen een zekere loomte en berusting.
Deze klinken door in het gebruik van de woorden. Zo vertraagt de herhaling van woorden -en dan met name van het werkwoord *schuiven*- de gang van het gedicht. Bovendien geeft *schuiven* zelf aan dat de tocht bepaald niet snel gaat. De kanoër laat zich blijkbaar doelloos meevoeren op de stroom in de richting van de zee, geheel opgenomen in de natuur: de kano, de maan en de man als symbiose.

[3]

Maar waarom dit alles? Een retorische vraag. Er is maar één antwoord mogelijk en die ligt in het gedicht zelf besloten: [a] de dichter kon niet anders, het gedicht heeft nu eenmaal zijn eigen loop.[b]

Melodie

Laat, o lieve, laat
Uw blanke vingren langs
De toetsen fladdren;
En licht.

Laat, o lieve, laat
De tonen kwelend vallen, als
Kristallen dauw,
Die van uw blanke vingren drupt,
En zoet
Vervloeit ...

[a] Of, zoals Paul van Ostaijen het in zijn theoretische beschouwing *Gebruiksaanwijzing der lyriek* (1925) stelt: 'Het onderwerp van het gedicht is het gedicht zelve'.

[b] Dit geldt ook voor *Geologie*, maar dan in zijn 'oorspronkelijke' vorm, dus zonder de 'glosse'. Met ook nu een meer persoonlijke, emotionele afronding:

Wanneer vindt het blauwe lood
en de blauwe zee
de groene wier
en de koraalrif

Ook hier ligt het antwoord in het gedicht zelf besloten.

[4]

Dus geen diepzinnigheden bv over een levenstocht die met de dood eindigt.[a] Als inhoudelijke suggestie/associatie hangt er over het gedicht alleen een vage sfeer van lijdzaamheid en inkeer.

a

- Het gedicht heeft een erg symbolische betekenis. Het is een verslag van Paul van Ostaijens leven. Het leven is een reis met een begin, een doorleven en een einde. Het begin van zijn leven ("de lange rivier") wordt in het ongewisse gelaten; het ligt ergens stroomopwaarts. Het einde van zijn leven ("de zee") nadert langzaam: "schuift", "schuivende", "schuiven". Rik Wouters 15-09-2000.

CONCLUSIE

[1]

Het gaat in dit essay om de analyse van een specifieke selectie, niet om een bloemlezing of een bundel. Van een samenvattende visie kun je dan ook niet spreken. Wel kun je stellen dat er -zoals ook uit de *Inleiding* blijkt- sprake is van een thematische samenhang. Deze is grotendeels gebaseerd op het vrije vers, wat betekent dat de invloed van woordkeus en grammatica een centrale rol spelen.

[2]

De gedichten concentreren zich vaak rond een enkel gebeuren: het draven van paarden, een vijver, een winteravond, een ossewagen, een zwijnenhoeder met zijn luit, Ursula met haar klaproos, een vlondertje aan de waterkant, de diepe helderheid van een fles, een avondpark of een sering in aarden vaas. Diepzinnigheid blijft aan de oppervlakte.

[3]

De gedichten zelf verraden een ingetogen gevoeligheid, zonder dat die ooit uitloopt op een sentimentele of emotionele benadering van het onderwerp. Niet voor niets vallen er in de analyses juist termen als *verstild, mysterieus, betoverend* en *fascinerend.*

[4]

De aandacht gaat in eerste instantie alleen uit naar het gedicht zelf.